

פרק שישי

מעמד האישה: הזכות לבחור ולהיבחר**א. פתיחה**

בפרק זה נעסוק בנושאים הבאים:

- א. מקומן של נשים בהנהגה הלאומית והציבורית במשטר המלוכני שהיה לעם ישראל עד חורבן הבית הראשון. בתקופה זו, היו נשים מנהיגות כגון דבורה הנביאה ושלומציון המלכה.
- ב. לפני למעלה ממאה שנה, כשעם ישראל החל לשוב לארצו מהגלויות הרבות, הוקמו מוסדות לאומיים ששימשו אחר כך, בעת קום המדינה, תשתית למערכת השלטונית – הכנסת, עיריות, ועוד.
- נענין בדיון הלכתי מעניין שהתעורר באותם ימים – האם ראוי שנשים יצביעו בבחירות ויציגו מועמדות להיבחר. חשוב לדעת שבעולם המערבי החלו לשתף נשים בהליכי הבחירה וההיבחרות רק במהלך המאה הקודמת.
- ג. כיום נשים שמקימות משפחה ומגדלות ילדים, יוצאות ללמוד ולעבוד, ובמרחב מעורב של נשים וגברים. יש מהן שמכהנות בתפקידים ציבוריים בכירים. נענין בהתייחסות פוסקים למצבים בהקשר להתמודדות עם שאלות של מוסר וצניעות.

ב. מינוי אישה למלכה

לשון הציווי בתורה למנות מלך היא:

שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו, מקרב אחיך תשים עליך מלך.
דברים, יז, טו

במדרש ההלכה (ספרי, דברים פרשת שופטים פסקא קנז) מבואר שבפסוק נאמר דווקא 'מלך' ללמדנו שיש להעמיד 'מלך ולא מלכה'.

עיינו בדברי הרמב"ם הבאים, והשיבו על השאלות שלאחריהם. בעקבות הספרי פסק הרמב"ם:

אין מעמידין אישה במלכות, שנאמר: "עליך מלך" ולא מלכה. וכן כל משימות (=מינויים לתפקיד ציבורי) שבישראל, אין ממנים בהם אלא איש.
רמב"ם, הלכות מלכים, פרק א, הלכה ה

1) מה הוסיף הרמב"ם על האמור במדרש ההלכה?

קראו את דברי הרמב"ם הבאים והשיבו על השאלות.

אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא.
רמב"ם, הלכות מלכים, פרק א, הלכה ג

2) על פי הרמב"ם, מי ממנה את המלך?

3) אם כן, מי מצווה שלא למנות אישה למלך?

4) שאלת רשות: לפי תשובתכם הקודמת, האם יש איסור לעם לקבל על עצמו מלכה?

למרות דברי המדרש, נשים הנהיגו את עם ישראל, למשל דבורה ששפטה את ישראל והובילה את המלחמה מול סיסרא בהנהגתו של ברק בן אבינועם:

ודבורה אשה נביאה אשת לפידות, היא שופטה את ישראל בעת ההיא. והיא יושבת תחת תמר דבורה בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים, ויעלו אליה בני ישראל למשפט.
שופטים, ד, ד-ה

לשורש שפ"ט במקרא יש שתי משמעויות: מנהיג מדיני ודיין. דבורה הנהיגה את ישראל במלחמה מול הכנענים, עם ברק בן אבינועם שהוביל בפועל את המלחמה. בנוסף, דבורה הייתה שופטת ודנה במחלוקות בין אנשים. לכאורה בניגוד להוראה שאין ממנים אישה לכל תפקיד ציבורי.
הרמב"ן (ספרד, תקופת הראשונים) דן בדבר. עיינו בדבריו והשיבו על השאלות שלאחריהם.

ומאי דכתיב "והיא שופטה את ישראל" פירושו מנהגת, שעל פיה ובעצתה היו נוהגין זה עם זה כדין מלכה.
ואף על גב דאמרינן בספרי "שום תשים עליך מלך – ולא מלכה?"
נוהגין היו בה כדין (=כאילו היא) מלכה. אי נמי (=או גם – מונח שמציין תשובה נוספת) מקבלין היו דבריה ברצונם.
רמב"ן, מסכת שבועות ל ע"א, ד"ה שבועת

5) הסבירו בלשונכם את פירוש הרמב"ן למילות הפסוק: "והיא שופטה את ישראל".

6) הרמב"ן הציע שני תירוצים לקושיה מדברי הספרי. הסבירו בלשונכם את התירוצים.

דוגמה נוספת היא שלומציון המלכה, שמלכה מאה שנים לפני חורבן הבית השני. חכמים שיבחו אותה, וציינו שבימיה המצב הרוחני והגשמי היה כה טוב, עד כי התבואה צמחה וגדלה באופן יוצא מגדר הטבע:

מעשה בימי שמעון בן שטח ובימי שְׁלֹמֶצְיָה (=שלומציון) המלכה שהיו גשמים יורדים בלילי שבתות עד שנעשו חטים (=גדולות) ככליות, ושעורים כגרעיני הזיתים, ועדשים כדינרי זהב, ובצרו מהם חכמים והניחום לדורות הבאים.
ויקרא רבה, לה, י

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הוכיח מהמסופר על שלומציון המלכה, שחכמים לא התנגדו עקרונית למינויה. לימדו את דבריו והשיבו על השאלה.

עובדה היא שבשום מקום בתלמוד לא העירו על זה ששלומציון... מלכה על ישראל, ולא דברו על דבר הפסול של אישה למלכות... ומוכח מזה שסברו דלא כהספרי.
הרב הרצוג, תחוקה לישראל, א, עמ' 102

7 הסבירו בלשונכם את ההוכחה של הרב הרצוג שחכמי התלמוד (הגמרא), שהלכה כמותם, לא סברו כספרי (מדרש ההלכה).

ג. זכות הנשים להיבחר לתפקיד ציבורי במשטר דמוקרטי

כאמור לעיל, לחברי הסנהדרין אסור למנות אישה למלכה ולכל תפקיד ציבורי שיש בו שררה, אך אם הציבור מקבל על עצמו שררה של אישה, כמו למשל מנהיגותה של דבורה הנביאה כשופטת, הדבר מותר.

מה הדין כשמדובר במשטר דמוקרטי כמו זה הנהוג במדינת ישראל?
 במפלגות חרדיות אין ייצוג של נשים, במפלגות דתיות אחרות יש נשים שחלקן גם משמשות כשרות בממשלה.

להלן דברי **הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג**, עיינו בהם והשיבו על השאלה.

יש לומר שכשהעם נתן כח לבעל משרה גבוהה... למנות אפילו פסולים (=לתפקידי שררה), הרי זו קבלה (=הסכמה של הציבור למינוי).
הרב הרצוג, תחוקה לישראל, א, עמ' 109

8 עיינו שוב בדברי הרמב"ן (שהובאו לעיל בעמ' 36), ובססו את דברי הרב הרצוג הללו על פי הרמב"ן.

קראו את דברי **הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל** (ה"ראשון לציון", דהיינו, הרב הראשי הספרדי בעת הקמת המדינה) והשיבו על השאלות שלאחריהם.

שלא נאמרה הלכה זאת אלא במנוי הנעשה ע"י סנהדרין. אבל בשאלתנו אין כאן מינוי אלא קבלה, שעל ידי הבחירות מכריע רוב הקהל את דעתו הסכמתו ואמונו לאותם הנבחרים, שהם יהיו באי כוחו לפקח על כל ענייניהם הציבוריים. ועל זה אפילו הרמב"ם מודה שאין כאן שום שמץ של איסור.
שו"ת משפטי עוזיאל, ד, חושן משפט סימן ו

9 לפי הרב עוזיאל, למי אסור למנות אישה?
 10 **שאלת רשות:** מה הראיה מלשון הרמב"ם (לעיל עמ' 35) לדברי הרב עוזיאל?

הרב צבי יהודה קוק, בנו של הראי"ה קוק, וראש ישיבת מרכז הרב, התייחס למצב בו עמדה אישה בראשות ממשלת ישראל: הגב' גולדה מאיר, בין השנים תשכ"ט-תשל"ד, 1969-1974. קראו את דבריו והשיבו על השאלה.

אם ישראל מסכימים, אפשר שגם אשה תעמוד בראש... לגבי דברים ממוניים וזמניים שאינם נצחיים, אם הציבור מסכים ורואה צורך בכך, אפשרי הדבר. קבלה זו אינה לעולם-ועד במובן של ביטול (=מצוות) התורה חס ושלום, אלא בתור הוראת שעה... גם בימינו יש בעם ישראל מצב שקבלו אשה לתפקיד ראש ממשלה, ובאופן יחסי זו היתה קבלה מוצלחת.

שיחות הרב צבי יהודה, שמות, עמ' 173

11) לפי הרב צבי יהודה קוק, מדוע הסכמה של הציבור למינויה של אישה לתפקיד כמו ראש ממשלה וכן גם תפקידים אחרים, אינה סותרת את ההלכה ש"אין מעמידין אשה למלכות"?

ד. זכות נשים לבחור במערכת בחירות במשטר דמוקרטי

עד כה עסקנו בזכות הנשים להיבחר, כעת נעסוק בזכותן לבחור. שאלה זו התעוררה לקראת הבחירות הדמוקרטיות הראשונות שהתקיימו בארץ בשנת תר"ף (1920). בחירות אלה התקיימו לאחר כינון של המנדט הבריטי, אשר הורה על קיום בחירות למוסדות המנהלים של היישוב היהודי בארץ ישראל, בדרך לייסוד מדינה. באותה עת, זכות בחירה לנשים לא הייתה נהוגה במרבית המדינות, אף המערביות המפותחות ביותר. באנגליה, היא הונהגה שנים ספורות קודם לכן (בשנת 1918), אשר על כן הציפייה של המנדט הבריטי הייתה כי נשים תשתתפנה גם בבחירות שנערכו בארץ תחת חסותו.

לקראת הבחירות התקיים דיון נוקב ומעניין בעניין זה בין רבניה הבולטים של הארץ: **הרב אברהם יצחק הכהן (הראי"ה) קוק**, שכיהן באותה עת כרבה של ירושלים, ועתיד היה להתמנות לרבה הראשי האשכנזי הראשון של ארץ ישראל, ו**הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל**, שכיהן אף הוא ברבנות בארץ, ושימש בהמשך כראשון לציון ורבה הראשי הספרדי הראשון של מדינת ישראל.

הראי"ה קוק התנגד לכך שנשים יצביעו במערכת בחירות, ושיציגו מועמדות לבחירה. בעמדה זו תמכו רבנים נוספים, ביניהם: **הרב יוסף חיים זוננפלד** (רב העדה החרדית), **הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי** (ראש ישיבת עץ חיים בירושלים).

קראו את דברי הראי"ה קוק והשיבו על השאלה שלאחריהם:

אנו מאמינים, שמבטנו על החיים החברתיים הוא יותר עדין ויותר טהור מהמבט של עמי התרבות הזמניים בכלל. המשפחה שלנו, היא לנו קדושה בצורה הרבה יותר עמוקה, ממה שהיא בכל העולם המודרני. וזהו היסוד של אושרה וכבודה של האשה בישראל.

אצל העמים האחרים, אין המשפחה יסודה של האומה... אם היה מצב המשפחה שלהם כל כך שלו ומכובד, כמו שהוא בישראל ע"פ הרוב, לא היו הנשים בעצמן ולא אנשי המדע והמוסר והאידיאלים הגבוהים דורשים את מה שהם קוראים בשם: "זכויות" של בחירה לנשים, באותו הנוסח הרגיל, שהוא עלול לקלקל את שלום הבית. ואשר מקלוקל זה מוכרח לבא רקבון גדול באחרית לחיים המדיניים והלאומיים בכלל.

אגרות הראיה, ד, א'כד

12 מדוע התנגד הרב קוק לכך שנשים ישתתפו במערכת בחירות ויצביעו? מה עלול להיפגע אם נשים תצבענה בבחירות?

יש להוסיף שבנו של הראי"ה קוק, **הרב צבי יהודה הכהן קוק** (שיחות הרב צבי יהודה - בנין הבית, עמ' 54-55) הדגיש שהראי"ה קוק "התנגד לשתף נשים בסדרי בחירה" אך הוא לא השתמש במילה "אסור" בהקשר לזה.

הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל תמך בכך שנשים יצביעו ויבחרו נציגים למוסדות היישוב בארץ. קראו את דבריו והשיבו על השאלה שלאחריהם.

לא מצאנו שום יסוד ברור לאסור, ואין הדעת מקבלת לשלול מהנשים זכות אישית זאת. כי הלא בבחירות אלה מרכיבים אנו אלופים לראשינו (=מנהיגים), ונותנים יפוי כח לנבחרינו לדבר בשמנו, לסדר את עניני ישובנו ולהטיל מסים על רכושנו. והנשים... מקבלות עליהן מרותן של נבחרים אלה, ונשמעות להוראותיהן וחוקיהן הציבוריים והלאומיים. ואיך אפשר לתפוס החבל בשני ראשין: להטיל עליהן החובה המשמעתית של נבחרים העם, ולשלול מהן זכות בחירתן?

... ומשום פריצות? איזו פריצות יכולה להיות בדבר הזה, שכל אחד הולך אל הקלפי ומוסר את כרטיס בחירתו. ואם באנו לחוש לכך לא שבקת חיי לכל בריה (=אין אתה מאפשר חיים לבריות), ואסור יהיה ללכת ברחוב, או להכנס לחנות אחת אנשים ונשים יחד. או שאסור יהיה לישא ולתת עם אשה, משום שעל ידי כך יבואו לידי קרוב דעת, וממילא גם לידי פריצות, וזה לא אמרו אדם מעולם.

... ומשום שלום הבית? ...אין כאן מקום לאיבה, שחלוק ההשקפות מתבטאות באיזו צורה שהיא, ואין אדם יכול לכבוש את השקפתו ודעותיו. ואולם האהבה המשפחתית המיוסדת על העבודה המשותפת היא די חזקה, שאינה נפגמת במאומה מחלוקי השקפות כאלה.

שו"ת משפטי עוזיאל, חלק ד, חושן משפט סימן ו

13 כתבו בלשונכם את נימוקיו של הרב עוזיאל לכך שנשים רשאיות להשתתף בבחירות למוסדות המנהלים את היישוב היהודי בארץ?

בסופו של דבר נבחרו המוסדות הלאומיים בבחירות כלליות בהן השתתפו גם נשים. בבחירות הבאות למוסדות הלאומיים נמנע הראי"ה קוק מלשוב ולהתבטא בנושא.

מאז קום המדינה, נשים משתתפות בבחירות לכנסת ולעיריות, והדבר מוסכם על רוב מוחלט של הפוסקים. גם בחברה החרדית נשים מצביעות בבחירות לכנסת ולעיריות.

ה. סיכום

לפי הרמב"ם, אסור לסנהדרין למנות אישה למלכות. אך יש ראשונים ואחרונים שכתבו שאם העם מעוניין בהנהגתה של אישה הדבר מותר. הזכרנו שתי נשים שהנהיגו – דבורה הנביאה בתקופת השופטים, ושלומציון המלכה בימי הבית השני.

לפני למעלה ממאה שנים, במדינות באירופה החלו לשתף נשים בהליכי בחירות – לבחור ולהיבחר. בעקבות זאת, התעורר דיון תורני בין פוסקי זמננו.

בפועל, מקובל כיום אצל נשים בציבור הדתי להשתתף בבחירות לכנסת ולעיריות. מאחר שמדובר על בחירות לפי כללי הדמוקרטיה המקובלים על העם, הרי שהדבר מותר מבחינת ההלכה. אמנם בציבור החרדי נשים מצביעות בבחירות, אך לא נבחרות.

